



Yttrande över betänkandet Vår demokrati - värd att värna varje dag (SOU 2022:28), dnr 00382/2022

Beskrivning av ärendet

Helsingborgs stad har fått möjlighet att lämna synpunkter på betänkandet Vår demokrati - värd att värna varje dag (SOU 2022:28).

Synpunkter från kommunstyrelsen

I betänkandet föreslås att en nationell demokratifunktion inrättas med uppdrag att öka kunskaperna om demokratin, vara ett kunskapsstöd och bidra till samordning av myndigheters och andra aktörers demokratifrämjande insatser, samt ta fram lägesanalyser om tillståndet i den svenska demokratin.

Länsstyrelserna föreslås få i uppdrag att långsiktigt verka för att föra ut regeringens demokratipolitik ut i hela landet. I uppdraget ingår även att förse regeringen med lokala och regionala analyser på demokratiområdet.

Statsförvaltningens allmänna demokratiuppdrag - att verka för att demokratins idéer ska vara vägledande inom samhällets alla områden och att alla människor ska uppnå delaktighet och jämlikhet - bör därför tydliggöras i myndigheternas styrdokument. Demokrati och demokratiuppdraget skall skrivas in i instruktioner för myndigheter.

Vidare anser kommittén att demokratiperspektivet alltid bör beaktas inför viktigare beslut som fattas av riksdag och regering. Man föreslår därför att ett krav på att redovisa konsekvenser för demokratin skrivs in i kommittéförordningen för statliga utredningar.

De ovan nämnda förslagen riktar sig alla till statliga myndigheter och lyfter fram aktiviteter på en övergripande nationell nivå. Förslagen utgår från ett myndighetsperspektiv där demokrati blir något som ska samordnas, utredas och beskrivas eller överförs från myndigheter till medborgare och civilsamhället.

Länsstyrelsernas roll att "föra ut" regeringens demokratipolitik eller att en nationell myndighetsfunktion ska samordna demokratiarbetet är exempel på detta. Avståndet blir stort till de åtgärder som ska ske i det dagliga praktiska arbetet för att öka medborgares förmåga och lust att delta i det demokratiska arbetet. Åtgärderna blir helt enkelt svåra att översätta till den praktiska vardagen i kommunernas verksamhet och därmed blir det också svårt att ta ställning till i vilken grad de kan ha effekt.

Anslaget att beskriva konsekvenser av statliga utredningars förslag ur ett demokratiperspektiv är god. Men ju fler perspektiv att beakta som läggs till i förordningen ju mer utvattnat riskerar fokus att bli. Vi konstaterar att detta är det sjunde utpekade perspektivet/området med krav på att särskilt redovisa konsekvenser för.

Uppdraget att värna demokrati är en fråga som kräver en bredd av aktörer. Förslagen från kommittén omfattar inte en lika stor bredd, utan riktar in sig på offentlig sektor. Helsingborgs stad hade gärna sett att stärkta förutsättningar för ideella sektorn lyfts fram i kommitténs förslag för det fortsatta arbetet. Denna sektor har ett viktigt demokratiuppdrag, vilket även lyfts i betänkandet som helhet.

Regeringens demokratipolitiska mål om en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika, lyfts fram som det som ska åstadkommas. I förordet till betänkandet betonas politikens och de politiska partiernas ansvar för demokratins utveckling. I betänkandet saknas dock resonemang om detta och syns inte heller i kommitténs förslag.

Vi vill föra fram perspektivet att en stark demokrati har sin grund i verksamheter som möter invånare i det dagliga praktiska arbetet. Dessa verksamheter kan främja både individens förmåga och lust att vara delaktig i demokratin, samt bygga ett förtroende för rättsstaten och samhället. Det krävs bra förutsättningar att skapa ett gott möte med medborgare och civilsamhället för att tillvarata möjligheten att stärka demokratin i vardagen.

Förtydliga skolans demokratiuppdrag

Helsingborgs stad delar naturligtvis betänkandets syn att skolans demokratiuppdrag är en viktig del i arbetet med att stärka demokratin. De bästa förutsättningarna för skolans arbete, såväl demokratiuppdraget som i övrigt, skapas i det gemensamma samhällsbygget för ett ekonomiskt och socialt hållbart samhälle. Då skapas också förutsättningar för den demokratiska jämlikhet som kommittén eftersträvar.

Det finns enligt kommittén otydligheter i hur skolans demokratiuppdrag ska tolkas och omsättas i praktiken, vilket kan bidra till alla elever inte ges samma möjligheter att utbildas till medvetna och kompetenta samhällsmedborgare. Kommittén rekommenderar därför att Skolverket ges i uppdrag att förtydliga skolans demokratiuppdrag genom att utforma rekommendationer, allmänna råd och inspirationsmaterial till skolorna. Skolverket föreslår även genomföra utvärdering av konsekvenserna av bestämmelsen om politiska partiers närvaro i skolan sett till hur det påverkar elevers möjligheter till likvärdig utbildning. Vidare rekommenderar kommittén att Skolinspektionen får i uppdrag att genomföra kvalitetsgranskningar av grundskolornas och gymnasieskolornas arbete med demokrati.

Skolväsendet har en central roll i arbetet med demokratisk fostran för den unga generationen. Skolors arbete med demokratiuppdraget ska naturligtvis granskas, liksom övriga mål och processer i läroplanerna. Skolinspektionens

uppdrag att granska att skolorna följer de nationella lagar och styrdokument som finns för skolans område är tydligt utpekad.

När det gäller den utvärdering som Skolverket föreslås göra är det viktigt att betona att demokratiarbetet bör granskas ur ett brett spektra. Politiska partiers tillgång till skolan som arena är en variabel bland många för att bedöma likvärdigheten. Att alla elever ges likvärdiga chanser att lära och utvecklas, måste alltid baseras på lokalt anpassade bedömningar av behov för de aktuella elevgrupperingarna. Att göra lika är inte detsamma som likvärdighet. För att de demokratiska samtalet ska gynnas är en viktig del att de politiska partierna bjuds in till skolorna i högre i utsträckning än idag.

Syftet med den kvalitetsgranskning av skolornas demokratiarbete som föreslås ske via Skolinspektionen är otydligt. Är det en granskning för att avgöra i vilken grad huvudmännen lever upp till lagstiftarens krav? Det arbetet är redan reglerat i Skolinspektionens uppdrag.

Staden är tveksam till om mer uppföljning och kontroll är den bästa vägen för att stärka demokratiperspektivet i skolans undervisning. Om syftet är att bistå skolorna i att utveckla demokratiarbetet borde det rimligen vara Skolverket som får detta uppdrag, inte Skolinspektionen. Kvalitetsgranskningen kan då lämpligen kopplas till det föreslagna arbetet med att förtydliga demokratiuppdraget och utforma stödmaterial till skolorna utifrån framkomna behov.

Staden vill också betona att målgruppen barn och unga, ofta återfinns på sin fritid i olika aktiviteter som bedrivs av den kommunala fritidsverksamheten och/eller inom idrotts- och föreningslivet. Denna verksamhet har en stark utgångspunkt i viktiga demokratiska principer såsom delaktighet, inflytande och jämlikhet. Här bedrivs ett stort demokratiarbete i praktiken där barn och unga tränas i och fostras efter demokratiska principer. Staden saknar detta perspektiv i betänkandet. Här torde finnas goda möjligheter att stödja och stärka även denna sektor.

Folkbibliotekens roll

En levande och vital demokrati kräver kunniga och informerade medborgare. Därför är det viktigt att lyfta fram kultursektorn och biblioteken, som tillsammans med utbildningsväsendet, har särskilt viktiga roller i att åstadkomma detta.

Kommittén lyfter i sammanhanget fram behovet av att nå ut till grupper och personer som upplever ett utanförskap från möjligheten att påverka. Stadens biblioteksverksamhet har i grunden ett demokratiskt bildande och utbildande uppdrag. De påfrestningar som samhället utsatts för under pandemin och i akuta lägen med exempelvis flyktingmottagning, har tydligt visat på behovet av en uthållig och tillgänglig biblioteksfunktion. Särskilt synligt har detta blivit i lägen där många funktioner i samhället helt nekat fysisk åtkomst på grund av pandemirestriktioner.

Kommittén betonar sociala mediers roll för människors möjligheter att komma till tals och de möjligheter som sociala medier innebär för skapandet av sociala rörelser och kanalisering av engagemang för samhället och den värld vi lever i. Kommittén talar om en ny fas i den demokratiska utvecklingen, som bejakar och integrerar de sociala mediernas roll i demokratin. Samtidigt betonas att vi parallellt behöver öka motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat som sprids via sociala medier.

Sociala mediers framgång för demokratin innefattar även invånarnas möjligheter att nyttja digital teknik och att man nyttjar tekniken med ett visst mått av självförtroende såväl som källkritik. Annars kan möjligheterna hämmas för redan teknikovana grupper i samhället, som blir ytterligare distanserade från deltagande.

Kommitténs förslag att den digitala plattformen Demokrati 100 år ska permanentas och breddas till att inte enbart fokusera på hundraårsjubileet, ser staden positivt på. Även om förslaget i första hand riktas till skolans värld, ser staden möjligheter för ytterligare samverkan med till exempel studieförbund.

Övriga synpunkter

Regeringens demokratipolitiska mål om en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika, lyfts fram som det som ska åstadkommas. I förordet till betänkandet betonas politikens och de politiska partiernas ansvar för demokratins utveckling. I betänkandet saknas dock resonemang om detta och syns inte heller i kommitténs förslag. Inte heller framkommer civilsamhällets eller idrotts- och föreningslivets roll. Enbart förändringar i förordningar för myndigheter löser inte medborgarnas upplevelse av bristande delaktighet och inflytande i det demokratiska arbetet.

Kommunernas roll i arbetet med att stärka demokratin saknas i hög grad i betänkandet. Även i kommunal förvaltning krävs förutsättningar att praktiskt arbeta med demokrati i vardagen genom att möjliggöra för invånare att vara delaktiga som aktiva subjekt i samhällsutvecklingen. I en kommunal verksamhet är den demokratiska värdegrunden viktig i mötet med invånare.

Kommittén slår fast att elever från områden med socioekonomiska utmaningar, med föräldrar som har lägre utbildningsnivå, särskilt gynnas av demokratistärkande undervisning. Stadens verksamheter möter ofta dessa föräldrar och har särskilt fokus på invånare boende i socioekonomiskt utsatta områden. Inom Helsingborgs stad är ett av arbetsmarknadsnämndens kärnuppdrag att verka för inkludering och möjliggöra för invånare att bli självförsörjande. Ett viktigt bidrag i arbetet för att nå den demokratiska jämlikhet som kommittén eftersträvar. Det demokratiska ansvaret genomsyrar nämndens tre verksamhetsdelar. Exempelvis ska riktlinjer för försörjningsstöd tydliggöra både rättigheter och skyldigheter, riktlinjer för föreningsbidrag ska skapa tydliga förväntningar om att tillsammans med föreningslivet värna demokrati och mänskliga rättigheter och vuxenutbildning, sfi och samhällsorientering rustar invånare med medvetenhet och kunskap om demokrati.

Grunden för ett demokratiskt samhälle är invånares förutsättningar för delaktighet och att möjligheterna till inflytande är jämlika. Detta gäller invånare i alla åldrar.

Staden ser positivt på att kommittén tillgängliggör stöd för det demokratiska samtalet inom grundskola och gymnasieskola. Förslagen är inte lika tydligt riktat mot vuxenutbildning. Utbildning för vuxna är en viktig arena för att möta elever i demokratiska samtal.

Helsingborg den 9 november 2022

Christian Orsing
Ordförande